

2. Dec. [1741] Anordning om Tugthusets Indrettelse i Christiania og de fattiges forflegning i Agershuus Stift¹).

(Trykt i sin Tid i Christiania in 4to, 51 Sider.)²

Gr. Undersaatterne i Agershuus Stift, baade i Kjøbstæderne og paa Landet, have en særdeles Tyngde og Besværing af den store Mængde af modvillige, vanartige, stærke og fremmede *Betlere*, saavel som af ulydige og gjenstridige *Tjenestefolk*, *Løsgængere* og dem, som sidde paa deres egen Haand, og ikke ville tjene for aarlig Kost og Løn, men efter deres Magelighed alene ville lade sig leie dageviis, til Bondestandens og Landets Svækkelse. Til saadan Overhaand tagende fordervelig Uskik og Uorden at faae udryddet, og til Lettelse for bemeldte Undersaatter, har Kongen til et *Tugthusets Indrettelse i Christiania* skjenket en anseelig Capital, da Adskillige af Indbyggerne i Stiftet have af en christelig Nidkjerhed ogsaa contribuereet en godvillig Gave til dette Verk, Alt til den Ende, at slige det Almindelige saa skadelige Folk, til Straf for dem selv, ved Arbeide kunde blive tæmmede, og at Andre, fornemmelig den tilvoxende Ungdom, derved kunde opmuntres, efterdags at beflitte sig paa en lovlig Haandtering og Næringsmaade, og lære det, hvorved de kunne fortjene Brødet, uden at besvære Landet. Og, som det til et Tugthus i Christiania definerede Huus allerede er blevet opbygget, og det til Stiftets almindelige Nytte nu skal istandsættes, da Kongen gjør sig forsikkert, at de af Undersaatterne, som Gud har givet og herefter giver Evne og Formue, fremdeles række dette Verk Haanden: saa, paa det Enhver kan være vidende om de Anstalter, som herom skulle gjøres, og hvorledes det i Fremtiden med de rette Fattiges Forflegning skal forholdes, er, efter Forslag fra Stiftsbefalingsmanden General-Major Fred. Otto v. Rappe og Biskoppen Nils Dorph, følgende Anordning ang. dette Tugthusets Indrettelse i Christiania og de Fattiges Forflegning i Agershuus Stift forfattet.

¹ *) [s. 786] See næstfølgende Rescr., samt Rescr. 2de Stkr. af 2 Nov. 1742, 7 og 14 Dec. f. A.; 15 Febr. og 18 Oct. 1743; 21 Febr. 1744, 2de af 11 Mai og 2de af 31 Juli, samt 25 Sept. f. A.; 18 Juni og 22 Oct. 1745; 13 Febr. 1772, 2 Oct. 1776, 1 Marts og 23 Juni 1780 samt 3 Jan. 1781 og Forordn. 9 Aug. 1754, §§ 15, 16, 17; endvidere Conf. 3 Dec. 1783, R. 2 Dec. 1785 og 6 Febr. 1789, Resol. 21 April 1803 og 6 April 1804, R. 3 Aug. 1804, Resol. 1 (Prom. 19) Marts 1805, Plan 31 Oct. 1806, Resol. 12 Mai 1803, 3 Aug. 1815 og 10 Jan. 1824, Lov 13 April 1836, samt Lovene om Formandskaber 14 Jan. 1837, og Lov 23 April og 9 Aug 1839; cfr. Rescr. 3 Nov. 1774, 14 Aug. 1776 og 16 April 1777, For. 12 Sept. 1806, Prom. 10 Dec. 1808.

² Red. anm. Denne utgaven av tukthusanordningen av 1741 med noter er hentet fra: Fr. Aug. Wessel-Berg, *Kongelige Rescripter, Resolutioner og Collegial-Breve for Norge i Tidsrummet 1660-1813. Udgivne udtag, Første Bind. 1660-1746*, Christiania: Cappelen, 1841, s. 786-806. Noter er ført med ny og fortløpende nummerering, men opprinnelig tegn og sidetall er oppgitt i selve noten.

Cap. I. Om Anstalternes Publication.

Der skal strax i Stiftets Kirker af Præsterne paa Prædikestolene om Søndagen skee efterfølgende Tillysning og alvorlig Advarsel, hvilken, om fornødent gjøres, paa flere Søndage skal gjentages:

1] at alle fremmede *Ledig- og Løsgængere*, som ei have rigtigt Pas, skal forføie sig til deres rette Hjem, eller de og Andre, som have hjemme i det Sogn, hvor de sig opholde, strax eller til næstkommende Paaske, søge Tjeneste, efterdi det vorder Ingen tilladt, at hendrive deres Tid i *Ørkesløshed, at sidde paa egen Haand og lade sig leie i Dagetal*, men de skal Alle forsyne sig efterdags med slig aarlig *Tjeneste*³);

2] alle *fremmede rette Betlere*, som ei formedelst Alderdom og Svaghed kan fortjene deres Underholdning, og ei paa det Sted eller i det Sogn, hvor de findes, have havt deres Hjem eller Tilhold i to Aar⁴), skal forføie sig til deres Fødested, hvor de ere komne fra, hvilket og bør være deres rette Blivested for tilkommende Tid, at der sammesteds kan vorde gjort Anstalt til deres Underholdning; men de, som tilhøre Sognet, og de, som der have opholdet sig i to Aar, søgt Kirken og Herrens Alter sammesteds, skal ansees for Sognets Almisse-Lemmer, og skal strax anmelde sig hos Magistraten og de Fattiges Forstandere i Kjøbstæderne, samt hos Lensmændene og Præsternes Medhjælpere paa Landet, hvilke, efter at de nøie have undersøgt Enhvers Beskaffenhed og Tilstand, skal antegne dem, som de ansee at være *rette Fattige*⁵); under hvilke alene de skal forstaaes, som formedelst Alderdom, Svaghed og Skrøbelighed ei kan arbeide; men dem, som de skjønne ei at burde have Almisse, skal de formane og advare, at de enten indfæste sig til næstfølgende Paaske at tjene for aarlig Kost og Løn, eller søge en lovlig Næringsmaade, efterdi det verken skal være dem tilladt fra den Tid at betle, eller maae vente sig Almisse af Sognet som Fattige. Stærke, friske og arbeidsføre *Betlere*, baade Fremmede, saa og de der i to Aar eller og stedse have opholdet sig i Sognet, som ei forføie sig til deres hjem, eller have ikke antaget Tjeneste, som før ommeldt, til førstkommende Paaske, eller ikke bruge anden lovlig Næring, skal, hvor de findes, paagribes, anholdes og føres til Stiftets Tugthuus i Christiania til Arbeide, efterdi alt Betlerie over hele Stiftet til den Tid skal være affskaffet; illigemaade skal det forholdes med alle *Ledig- og Løsgængere*, som ei paa

³ +) [s. 787] See Rescr. 25 April 1750 og Forordn. 9 Aug. 1754.

⁴ *) [s. 787] I Thronhjems Stift udfordres tre Aars Ophold for at vinde Adgang til Understøttelse af Stedets Fattig-Væsen (R. 3 April 1789 § 8 og 13 Aug. 1790, C. § 3), men i Bergens og Christiansands Stifter, ligesom her, ikkun to Aar (An. 29 Aug. 1755 I. § 2 og 5 Mai 1786, I. § 1).

⁵ *) [s. 788] Ang. Børn see Dep.-Tid. 1831 S. 956 f.

samme Tid ere i virkelig aarlig Tjeneste eller daglig bruge Haandverk⁶). Og, paa det at Betlerne, samt de Ledig- og Løsgængere, som ei have villet efterleve denne Anordning, men tænke at vedblive deres sædvanlige Levemaade, kan vorde opsøgte og i Tugthuset straffede, skal der strax efter Paaske ske en almindelig *Inqvisition* efter dem, hvilken ofte, efter Øvrighedens Godtfindende, skal vorde gjentaget, men fra Paaskedag af skal de, som, efter forommeldte Omgang, ere blevne anseede for rette Fattige, vorde underholdte, uden at have fornødent at omstrippe efter Føden; skulde Nogen forstikke sig, og saaledes undgaae den almindelige *Inqvisition*, skal de, naar de paagribes, ved forefaldende Leilighed, eller i andre *Inqvisitioner*, illigemaade indføres i Tugthuset, saa at denne Anordning med allerstørste Alvorlighed, Omhyggelighed, og uden at see igjennem Fingre med Nogen, skal efterleves. Denne Advarsel skal og offentlig strax kundgjøres af Rettens Betjente paa alle Thingene som alvorlig skal formane Almuen at holde sig den efterrettelig, og tage sig vare for paafølgende Skade. Iligemaade skal den ved trykte Placater til Alles Efterretning bekjentgjøres, samt opslaaes paa Kirke-Dørene i Stiftet, i alle Kjøbstæderne paa hjørnerne af Gaderne og andre offentlige Steder, i alle Ladepladser paa Told- og Thingsteder, samt i Lensmændenes og Gjæstgiver-Gaardene, og hvor det ellers kan findes at være fornødent.

Cap. II. Om Almisse-Lemmernes Underholdning.

§1. Ingen uden Selvraadige, Lade, Modvillige, Drukkenbolte, friske, ugudelige og arbejdsføre Betlere skal modtages i Tugthuset, men de Skrøbelige og rette Fattige skal underholdes i Kjøbstæderne, og forfleges i Lægderne paa Landet, Enhver paa det Sted, hvor han har hjemme. Til den Ende skal de Fattiges Forstandere, tilligemed deres Qvartermestere eller Medhjælpere, i Kjøbstæderne, og Lensmændene med Præsternes Medhjælpere paa Landet, under Øvrighedernes Tilsyn og efter deres Instrux, besøge alle Gaardene og Husene i Kjøbstæderne, og i Sognene paa Landet, og formane alle Huusfædre, at de rigtig, under 1 Mark Straf til Tugthuset for hver Person, som de fordølge, angive efterfølgende Slags Betlere og Fattige, som enten have leiet Værelse, eller undertiden have Tilhold hos dem, hvilke Alle de skal tage i Øiesyn og optegne, nemlig:

a) de fremmede Betlere, samt Stedet, hvorfra de ere komne, og hvor længe de have været i Sognet; have de ikke opholdet sig der i to Aar, skal de alvorligen forbyde Almuen at *huse* og hæle dem, men de skal strax forføie sig af Sognet eller Stiftet til deres Hjem; huser nogen dem

⁶ +) [s. 788] See R. 25 April 1750 og For. 9 Aug. 1754.

i to Nætter over, skal de mulcteres for hver Nat paa $\frac{1}{2}$ Mark til Tugthuset; ere de uformuende til at udrede Bøderne, skal de straffes om Søndagen derefter i Halsjernet ved Kirkene, i Sognefolkens Nærværelse⁷); er den fremmede saa arm, at han ikke kan komme bort, skal det gives Øvrighedens tilkjende, som skal lade Almuen skyde sammen og føre ham til sit Hjem, om det er i Fogderiet, hvis ei, da derfra og til andet, hvorfra han videre skal befordres ind til det Sted eller Stift, hvor han henhører;

2) de blinde, dumme, vanvittige, syge og sengeliggende Fattige, hvis Omstændigheder de skal beskrive, nemlig om der kan være Forhaabning til deres Forbedring; hvor længe de have ligget; om de ere gifte; om Een af dem er saa frisk og stærk, at den kan fortjene al eller nogen Underholdning til sig og sin syge Ægtefælle; om de have Børn, hvor gamle, og hvor de ere; om de ere saa formuende, at de kan underholde deres syge Forældre, eller behøve Hjælp dertil; om de have smaa Børn; som de ikke selv kan forsørge, og hvor mange;

3) alle de Sognet tilhørende, samt fremmede, som over to Aar sammesteds have haft deres Tilhold, omløbende Betlere; og, efterat de omstændeligen af Verterne, deres Naboer og Andre have undersøgt deres Forhold og Levemaade, nemlig om de ere liderlige etc, skal de anføre deres Opførsel, samt om de ere gifte eller ei, af hvad Alder; om de Gifte betle Begge, og om Ingen af dem er saa stærk og rørig, at den enten kan tjene for aarlig Løn, eller paa en anden Maade fortjene Noget til Ophold; om de ere Mand- eller Qvindfolk; om de have Børn, hvor mange, af hvad Alder, og hvor de ere; om nogle er bosiddende, af hvad Næring og Formue, eller om de betle tilligemed Forældrene;

4) Huusmænd samt Huusmænds Qvinder eller Børn, som betle, og Aarsagerne, hvorfor de paa saadan Maade søge deres Føde;

5) betlende Børn, saavel Fader- og Moderløse, som og de, der have Forældre levende; ved hvilke skal anføres, om de betle formedelst Forældrenes Uformuenhed; derforuden skal de Børn optegnes, hvis Forældres Tilstand ikke formaaer at holde dem i Skole og underholde dem uden Betlerie; de skal Alle anføres ved Alder, samt Forældrenes Næring, Levemaade og Vilkaar nøie efterforskes og beskrives;

⁷ ++) [s. 788] See For. 6 Dec. 1743 og 12 Juli 1799.

6) Det skal og antegnes, om Nogle af disse have tjent ved de gevorbne eller nationale Regimenter, og om de er levende eller bortdøde Soldaters Qvinder og Børn. Denne Forretning skal de give beskreven; og, paa det at alle Omstændighederne kan vorde iagttagne, skal dem en Tabel fra de Fattiges Directeurer vorde tilstillet ved enhver Districts-Magistrat, efter hvilken Mandtallene skal innrettes.

§ 2. De saaledes i Kjøbstæderne forfattede Mandtaller skal leveres til Magistraterne, hvilke skal lade Betlerne med deres Verter fordre for sig, og derefter paa det nøieste undersøge Enhvers Tilstand, Forhold, Levemaade og andre Omstændigheder; de aldeles Fattige, Ugifte, Blinde og Dumme, samt de, som stedse eller næsten altid ere sengeliggende og saa skrøbelige, at de ikke uden Hjælp kan komme af Huset, samt de, som ere ilde tilredte af Flod eller Kræft i Ansigterne, skal indsættes i Fattigstuerne, hvor slige Slags Mennesker egentlig henhøre, og hvor efterdags Ingen, uden de saaledes Beskafne, maa indtages, paa det at Menighedernes Lærere kan overkomme at besøge, undervise og trøste dem af Guds Ord; men, er der ei og kan ei heller blive Rum til dem i de indberettede Fattigstuer, skal de Fattiges Forstandere udsøge til dem beleilige Steder, hvor de hos skikkelige fattige Folk kan faae Huusværelse og Opvarthning, paa det at de, saavidt mulig er, kan være samlede paa visse Steder under Forstandernes og Qvartermesternes Tilsyn. Disse skal, efteradskillige Tilstand og Omstændigheder, ugentlig *nyde* af de Fattiges Casse fra 24 sk. til 36 sk. og ei høiere, uden Tilladelse fra de Fattiges Commission, hvilke Penge skal tilbæres dem af Qvartermesterne, som skal tilsee, at de Syge selv nyde Almissen, og at deres Verter eller Andre i Huset ingen Deel have deri; ere nogle af de Syge gifte, og den Ene af dem saa frisk, men dog saa nødlidende, at den vel kan opvarte, men ei underholde den Anden, blive de i deres Huse, og nyde den dem tillagte Almisse.

§ 3. De andre Betlere, som, efter bemeldte Undersøgning, formedelst Alderdom og Skrøbelighed ei kan fortjene Føden, skal ansees for at være rette Fattige, og at behøve Almisse til deres Livs Ophold, dem skal Magistraten i Kjøbstæderne indføre i Bogen, efter den følgende §12, og af de Fattiges Casse tillægge dem ugentlig 16 til 24 ss, som de en vis Dag om Ugen og paa et vist Sted skal modtage af de Fattiges Forstandere, hvilke skal formane dem til Guds frykt, have Opsyn med dem, at de flittig søge Kirken, og foreholde dem, ei at drive deres Tid i Lathed, men at Enhver, efter Evne og som Alderdommen og Tilstanden det tillader, bør arbeide; Qvindfolkene bør spinde og binde for Andre, og Mandfolkene søge at fortjene noget ved det, som de i deres Ungdom kan have lært; thi, enskjønt de faae Almisse, er

det dog deres Pligt at arbeide, hvad de formaae; blive de Fattige syge, skal Qvartermesterne modtage og levere Pengene til dem; døde de, skal de have Jordan fri, Præsterne og Klokkerne nyde Intet for deres Umag; Stodderfogderne, Vægterne og Andre, efter Magistratens Anordning, skal grave Graven og bortbære dem; de Fattiges Casse skal betale Kisten, hvorimod deres Efterladte dertil henfalder⁸).

§ 4. De øvrige Betlere, som enten, fordi de ere liderlige, Drukkenbolte, lade friske, stærke, eller kan have lært det, hvorved de kan fortjene deres Brød, maa ingenlunde antages som Almissee-Lemmer, men de skal advares, at de ei fra førstkommende Paaske maae betle, men skal fra den Tid af, enten ved aarlig Tjeneste eller og paa anden lovlig Maade, som de bedst veed og kan, dog uden at gaae i Dagleie ud paa Landet, adspørge deres Brød; thi skulde de, naar Inquisitionen foretages, blive paagrebne, enten som betlende, eller ledige og uden Tjeneste, skal de anholdes og uden Naade indføres i Tugthuset.

§ 5. Som der ikke kan modtages Børn af Mængde i Tugthuset, inden der sees, hvor mange voxne Mennesker Stiftet indsender, skal det med fattige Børns Forflegning forholdes paa efterfølgende Maade: Handels- og Haandverks-Mænds Børn i Kjøbstæderne under 10 Aar, som Forældrene have efterladt sig i Armod, skal imellem deres afdøde Forældres Professioner fordeles, underholdes og oplæres i deres Christendom, samt Drengbørnene holdes til deres Forældres Professioner, indtil de, tilligemed Pigebørnene, selv kan fortjene deres Brød; Øvrigheden og Overformynderne skal anvende al Flid, at formaae de Godgjørende af Sognefolkene, fornemmelig dem, som selv ingen Børn have, til at modtage, i Skole holde og opføde de Venneløse og de øvrige Børn under 10 Aar, som ei ere af forømmeldte Haandteringer, hvortil de vel og lade sig bevæge, naar det med bevægelige Ord forestilles dem, at mange fattige Børn af gode Naturens Gaver, som kunde blevne gjorte beqvemme til Fædrenelandets Tjeneste i allehaande Forretninger, ere, formedelst deres Ungdoms Forsømmelse blevne ulyksalige, samt skadelige og til Byrde for det almindelige Bedste; men de, som ei paa slige Maader kan ankomme, skal af de Fattiges Forstandere, med Øvrighedens Forevidende og Samtykke, hensættes til skikkelige og fattige Folk, som dem for billig Betaling vil opføde og holde til Skole; de, som have Forældre levende, der ei formaae at opføde dem, skal, imod billig hos dem betinget Betaling, forblive hos dem, saafremt de føre saa christeligt et Levnet, at Børnene kan betroes dem, men hvis ei, skal de indtages hos

⁸ *) [s. 790] Cfr. For. 5 Dec. 1749, Prom. 16 Sept. 1786 og Plac. 2 Marts 1813, samt Sportel-Lov 13 Sept. 1830 § 213.

Fremmede; Pengene for dem skal betales af de Fattiges Casse, ved de Fattiges Forstandere, hvilke, tilligemed Qvartermesterne, skal have Indseende, at de med forsvarlig Underholdning vorde forsynede, og ei forsømme deres Skolegang. Naar disse fattige Børn ere over 10 Aar, da skal Pleiefædrene have Magt til at beholde dem fremdeles for Føde og Klæder, indtil de have været til Guds Bord, og imidlertid bæres der Omsorg for, at de tilbørligen vorde underviste i deres Christendom; Børnene skal og efter den Tid være forbundne at tjene hos dem for den sædvanlige Løn, om deres Tjeneste behøves; men, dersom Pleiefædrene ikke ville, eller deres Omstændigheder ikke tillade at have dem hos sig, naar de ere over 10 Aar, skal Overformynderne og de Fattiges Forstanderes sætte Drængebørnene til Haandværker, ligesom de have Vært og Kræfter til, og Mesterne skal, naar Læredrenge behøves, antage dem, saa at ingen Mester maa antage Dreng i Lære andensteds fra, saa længe slige fattige Børn ere at bekomme; ere Mesterne fattige, og Børnene saa unge, at de ei have Evne at holde dem i Skole, indtil de i Haandverkerne kan gjøre dem Tjeneste, skal de aarlig have en liden Hjælp til dem af de Fattiges Casse, men, naar de ere saa voxne, at de kan arbeide paa Verkstederne, skal der accorderes med Mesterne om deres Lære-Aar; og ingen Oldemand maa, under Straf til Tugthuset, indskrive Dreng fra fremmede Steder til Lære, inden at Byens fattige Børn ere forsynede⁹). Overformynderne og de Fattiges Forstandere skal søge at forskaffe Pigebørnene Tjeneste hos godt Folk, hvor de kan have Føde og Klæder, og blive oplærte i deres Christendom og alle Slags Huusgjerning¹⁰). Skulde disse fattige Børn befindes gjenstridige og modvillige, skal de, tilligemed et Thingsvidne om deres Forhold, indføres i Tugthuset, naar baade det Gode og Onde er forsøgt med dem for at føre dem paa den rette Vei; hvor de skal forblive, indtil der er Haab om deres Forbedring. Naar Gud velsigner Tugthuset med lykkelig Fremgang, skal der gjøres Anstalt, hvorledes fattige Børn kan paa en vissere og bestandigere Fod, vorde opfødte og oplærte. Fire Uger fra Publicationens Dato skal disse Anstalter være gjorte, og otte Dage derefter skal Vedkommende til de Fattiges Commission indberette, baade at de ere satte i Verk, saa og give omstændelig Forklaring om Alt hvad derved maatte være forefaldet, og hvad de derved kan have at erindre.

§ 6. Lensmændene skal forfatte Mandtaller, eet til Sognepræsterne og eet til Fogderne. I det til Fogderne skal de tilføie deres Forklaring og Betænkende, hvilke de holde for at være rette Almisser-Lemmer, paa det at Fogderne, efter Sogdenes Størrelse og Beboernes Vilkaar, kan gjøre et ongefærligt Overslag, enten de kan føde deres egne Fattige, eller nogle af dem skal

⁹ *) [s. 791] See Lov ang. Haandverks-Driften 15 Juli 1839 § 64.

¹⁰ **) [s. 791] Cfr. Rescr. 31 Juli og 25 Sept. 1744 samt 24 Nov. 1764, § 1.

indeles i de større og mere formuende Sogne i Fogderiet; hvorefter de skal træde sammen med Provsterne og Sognepræsterne¹¹), og lade sammenkalde alle de i Mandtallerne navngivne Betlere sogneviis, og, naar de, i Lensmændenes og Præsternes Medhjælperes Overværelse, have undersøgt deres Tilstand, Levemaade og Omstændigheder, skal de fastsætte efter §§ 2, 3 og 5, hvem der bør være de rette Fattige, nemlig de, som formedelst Mangel af Paarørende, der ikke kunne eller ville modtage dem, af Alderdom, Skrøbelighed eller Ungdom ei kan bekomme eller fortjene deres Levebrød, men behøve dertil Andres Hjælp. De øvrige i § 4 beskrevne Betlere skal de paaminde, enten at antage aarlig Tjeneste for Kost og Løn, eller og udvælge anden lovlig Næring, hvorved de for tilkommende Tid kan fortjene deres Brød, dog at det ingenlunde maa skee med at lade sig leie for Dagløn, hvilket ikke skal være dem tilladt¹²).

§ 7. Da det er ikke at vente, at det Slags i § 2 ommeldte Fattige i Begyndelsen kan vorde forflegede paa Landet paa den Maade som i Kjøbestæderne, saa skal dertil i Fremtiden, naar de Fattiges Væsen nogenlunde er kommet i Stand, gjøres de fornødne Anstalter; thi skal disse, ligesaavel som Sogdenes andre rette Fattige, deles imellem Almuen i visse *Lægder*¹³), hvorfra ingen Gaardmand maa befries. Denne Inddeling skal aarlig forandres, ligesom Beboerne kan blive mere eller mindre formuende og de Fattiges Tal kan aftage eller tilvoxe. Skulde et Sogn være uformuende, eller bestaae af saa faa Beboere, at det ikke kan underholde sine egne Fattige, maae de indeles i Fogderiets større Sogn, saa at alle dets Fattige faae deri deres Lægder, i hvilke de, uden Omløben eller Betlen, kan faae deres Underholdning og Klæder. Hvor mange Bønder der skal henlægges til een Fattig, kan ikke foreskrives, men derved skal hans slette og bedre Tilstand, som Bondens Evne, og ei hans Gaard Størrelse, eller Godhed, iagttages. Lægderne skal af Provsterne og alle de andre i § 6 ommeldte Personer, i Almuens Overværelse, reguleres til de Fattiges Underholdning. Derefter skal Lægdsbønderne indbyrdes forene sig og gjøre vis Aftale, enten den Fattige skal stedse være hos Een af dem, til hvilken de Andre ugentlig eller maanedlig kan henseende deres Tillæg, eller og Enhver af dem vil have ham hos sig saa lang en Tid, som det kan tilkomme dem; hvad som bliver sluttet, skal føres til Bogs og ubrødelig efterleves. De Fattige skal gjøre hvad Slags Huusgjerning de kan, efter deres Evne og Tilstand, hvormed Lægdet ikke maa overile dem, eller paalægge dem større og andet Arbeide, end de kan forrette. Med Alt skal Præsternes Medhjælper og Lensmændene

¹¹ ***) [s. 791] Ang. *Fattig-Commissionerne* paa Landet see R. 18 Oct. 1743, og Lov om Formandskaber paa Landet 14 Jan. 1837 § 22; see tillige R. 2 Dec. 1785.

¹² +) [s. 791] See Rescr. 25 April 1750 og For. 9 Aug. 1754, §§ 1, 2.

¹³ ++) [s. 791] See Rescr. 3 Jan. 1781 og Resol. 6 April 1804.

have tilbørligt Opsyn, og Magt til at sætte tilrette saavel Lægds-Bønderne som de Fattige, naar de forsee sig imod disse Anstalter, eller og mulctere dem til de Fattiges Casse efter Omstændighederne og Forseelsernes Beskaffenhed. Præsterne, de civile og militære Betjente, samt andre Formuende, og de, hvilke ei ere af den almindelige Bondestand, skal aarlig contribuere noget til de Fattiges Casse i Fogderierne, og de Fattige skal ikke indeles med dem; men, skulde deres Tal være saa stort, at den almindelige Almue ikke kan modtage dem, skal det saasnart Inddelingen er skeet, anmeldes for de Fattiges Commission, da Directeurernes Resolution skal paafølge, hvorledes det sig med deres Forflegning skal forholde. Naar de Fattige døe, skal deres Begravelse, uden Bekostning paa Jord, til Præsten og Klokkeren, skee af Lægdet.

§ 8. Med de fattige fader- og moderløse samt Betler-Børn under otte Aar (naar de ingen Paarørende eller Slægt have, som kan og vil opføde dem) skal det saaledes forholdes: de meest formuende Folk i Sognene skal anmodes om at antage sig slige fattige Børn til Opfødsel; og, naar Præsterne og de fornemste Sognefolk, Enhver efter deres Evne og Indkomster, deri foregaae Menighederne med deres gode Exempler, tvivles der ikke paa, at jo andre medlidende Christne og dertil findes villige, paa det at de kan blive opfødte, Gud til Ære, Fædrenelandet til Nytte, og dem, som bevise saadan Barmhertighed, til Velsignelse; samme Børn skal blive hos deres Fosterfædre, indtil de opvoxe til Skolegang, da der iligemaade skal sørges for, at de kan blive oplærte i den sande Guds Kundskab, og forsynede med Føde og Klæde. Til Vederlag for denne faderlig Omsorg skal de tjene hos dem for Føde og Klæde, indtil de have været til Gudsbord; skulde de siden i længere Tid behøves i Tjeneste, skal Fosterfædrene have Magt til at beholde dem for almindelig Løn, indtil Mandfolkene komme til den Alder, at de kan antage Gaard eller Huus med Jord til, og Qvindfolkene indtil de paa samme Maade i Ægteskab kan vorde forsynede. Børnene over otte Aar skal hensættes til vindskibelig og duelige Mænd, som ville holde dem til Skole og allehaande Arbeide, hvor de og, om deres Tjeneste forlanges, skal forblive, indtil de, som forommeldt er, faae noget for sig selv¹⁴); besovede Qvindfolk¹⁵), samt fattige Huusmænd og Inderster, som enten formedelst Uformuenhed, eller fordi de have mange Børn, ei formaae at opføde og holde dem i Skole, skal, om deres Opdragelse, kan betroes dem, have en liden aarlig Hjælp dertil af de Fattiges Casse; er det ei raadeligt, skal Børnene tages fra dem og hensættes, som meldt er, hos godt Folk, som lade sig deres Armod gaae til Hjerter og ville antage dem. Præsterne og

¹⁴ *) [s. 792] See For. 9 Aug. 1754 §§ 15-17.

¹⁵ **) [s. 792] See Rescr. 2 Nov. 1742, 1ste Post § 4.

Medhjælperne skal have tilbørligt Opsyn, at de samtlige forsvarlig vorde opdragne og holdte i Skole¹⁶). Om benævnte fattige Børns Forældres Armod foraarsages af deres Liderlighed eller Dovenskab, skal Præsterne alvorlig formane dem til Ædruelighed og Vindskibelighed; forbedre de sig ikke, skal de, om Begge ere lige skyldige, eller og den, hos hvilken Skylden er, indsendes til Tugthuset, og medføre Thingsvidne om deres Forhold, hvor de skal vorde holdte til Sparsommelighed og Arbeide; ligesom og forommeldte Børn, som ere haardnakkede, ulydige, modvillige og gjenstridige, og ville ikke forbedre sig efter Formaninger og Revselsler, skal, efter slikt medfølgende Boviis, paa samme Maade vorde straffede, indtil de forandre deres begyndte onde Levnet. Ti Uger efter Publicationen skal Ovenskrevne, ang. de Fattige [paa Landet], være sat i Stand, inden hvilken Tids Forløb en omstændelig Underretning derom skal være indsendt til de Fattiges Commission.

§ 9. Naar Nogen, efter at den første Indretning efter forommeldte Artikler er skeet, formedelst ulykkelige Tilfælde geraader i Armod, og kan ikke faae Brødet uden Almisse, eller og Forældrene døe fra umyndige, uopfødte og uoplærte Børn, og efterlade dem i Fattigdom, uden Venners Hjælp, skal de af Christiania anmelde sig for de Fattiges Commission, og af de andre Kjøbstæder for de Fattiges Forstandere sammesteds, da de, efter at alle i §§ 2, 3, 4 og 5 dem angaaende Omstændigheder ere blevne undersøgte, skal efter samme underholdes af de Fattiges Casse; men paa Landet skal det angives for Præsten, da de, efter Provstens, Fogdens og Sognepræstens Foranstaltning¹⁷), skal have deres Forflegning, indtil de i det efterfølgende Aar kan vorde inddeelte i Lægd.

§ 10. Skulde Nogen, som ei er indskreven iblandt de Fattiges Tal i Kjøbstæderne, en fattig Haandverks-Svend og Dreng, som ei har Laug, eller Tjeneste-Dreng og Pige, samt paa Landet Nogen, som ei er lagt i Lægd, blive overfalden af *Sygd*om, og stedse sengeliggende, og samme har Intet at pleie sig med, skal det paa forommeldte Steder angives og examineres, hvorefter den Syge i Kjøbstæderne, efter sin Tilstand, skal nyde af de Fattiges Casse til Ophold 24 til 36 sk., og paa Landet 20 til 28 sk., saa lenge de ere sengeliggende; men har Haandverks-Svenden eller Drengen Laug, skal han underholdes efter Laugs-Artiklerne¹⁸), med mindre han bliver sengeliggende et halvt Aar, og kan ei imidlertid arbeide, da skal han have sin Deel af de Fattiges Casse; hvilke Penge skal henbæres til de Syge i Kjøbstæderne

¹⁶ ***) [s. 792] Cfr. R. 31 Juli og 25 Sept. 1744, samt 24 Nov. 1764, saa og Lov om Skole-Væs. 14 Juli 1827.

¹⁷ *) [s. 793] Cfr. R. 2 Dec. 1785, hvorefter Amtmændene have tilligemed Provsterne Deel i Fattig-Væsenets Bestyrelse paa Landet i Agershuus Stift.

¹⁸ **) [s. 793] Cfr. Lov ang. Haandverks-Driften 15 Juli 1839 § 60.

ved Qvartermesterne, og paa Landet ved Medhjælperne, som skal eftersee, at det til deres Nytte alene vorder anvendt.

§ 11. I alle Kjøbstæderne skal i det mindste een af *Skolemesterne* have noget til aarlig Løn af de Fattiges Casse, efter de Fattiges Commissions Godtfindende; hvorimod han skal uden Betaling trolig oplære den fattige Ungdom i at læse, skrive og regne, samt undervise dem i deres Christendom, saa og tilholde dem at søge Catechisationen og Søndags-Prædikenerne; Magistraterne skal hvert Qvartal besøge Skolerne, og eftersee ethvert Barns Forfremmelse; og, dersom Skolemesterne befindes efterladne i deres Embeder, skal de straffes paa deres Løn, som skal henfalde til Tugthuset. Paa Landet skal de Fattige undervises, ligesom den anden Ungdom, efter enhver Bygds i Brug værende Maade¹⁹).

§ 12. I Kjøbstæderne skal Magistraten i en af dem og de Fattiges Forstandere gjenemdragen, numereret og forseglet Bog, og Sognepræsterne paa Landet i en for hvert Præstegjeld af Provsten, Fogden og Sognepræsten paa lige Maade indrettet Bog, indføre ved Datum Alt, hvad der foretages, handles og besluttet angaaende de Fattige; hvad Afgang og Forandring ved dem kan forefalde; hvad Penge der indkomme og udgives; og alt Andet det Fattiges Væsen vedkommende, saavel til deres egen Efterretning, som og paa det at de Fattiges Commission derom kan faae den fornødne og behøvedes Underretning.

§ 13. Når der i Kjøbstæderne behøves Spindere eller andre Arbeidsfolk til nye Manufacturers Inrettelse, skal Entrepreneurerne have Ret til at betjene sig af Almisse-Lemmerne dertil for billig Betaling, saavidt enhver af dem formaaer at arbeide; hvorom de, som slige Ting ville indrette, kan anmelde sig hos de Fattiges Commission, hvor de skal faae al den dertil fornødne Hjælp.

Cap. III. Om det Slags Folk, som ei maae opholde sig i Stiftet, men skal føres til Tugthuset.

§ 1. Efter Cap. 2 § 1 skal *fremmede Betlere*, som ei have opholdet sig i to Aar i de Sogne, hvor de nu ere, og sammesteds søgt Kirke og Altergang, ingenlunde være deelagtige i noget Slags af Stiftets Almisser, men de skal udføres af Stiftet paa dets Omkostninger; skulde de

¹⁹ ***) [s. 793] Cfr. Forordn. 25 Mai 1759, § 3, og Rescr. 24 Nov. 1764.

komme tilbage, skal de anholdes, og de Fattiges Commissions Befaling indhentes, hvorledes det skal forholde sig med dem.

§ 2. Alle de i Cap. 2 § 4 og 6 ommeldte *Betlere*, som ei have antaget Tjeneste eller have saadan Næring, hvorved de kan fortjene deres Føde, skal indføres til Tugthuset.

§ 3. Iligemaade de, som intet Pas have, og omflakke fra et til et andet Sted; alle *ledige Folk*, og paa egen Haand siddende Mand- og Qvindfolk, saavel i Kjøbstæderne som paa Landet, hvilke, efter Advarselen i 1ste Cap., ikke have antaget Tjeneste for aarlig Kost og Løn. I Kjøbstæderne maa det ikke tillades Piger og andre ugifte Qvindfolk, uden Enker alene, at være uden Tjeneste, med mindre de med at sye eller andre lovlige Haandteringer, bevise at fortjene deres Brød²⁰); ikke heller maa det være Pigerne, fornemmelig dem, som ei endnu have været til Gudsbord, tilladt, uden Magistratens skriftlige Tilladelse, at gaae omkring i Husene og paa Gaderne med Noget at sælge, men det skal skee af gifte Koner og Enker²¹), og hine skal tjene: de skal, naar de findes, antastes og ansees som ledige. Drengbørn, som løbe paa Gaderne og drive, og ville ei slaae sig til at lære vis Haandtering, skal optages og sættes til Haandverker²²), efterdi alle Drengbørn, som ere komne til Alder og Skjønsomhed, skal holdes til Arbeide. Paa Landet maae ingen ugifte Mand- og Qvindfolk eller Ægtefolk, som ei have antaget Huse til Beboelse, men ere Inderster hos Gaard- og Huusmænd, lade sig leie paa visse Tider om Aaret, enten maanedlig, ugentlig eller daglig, efter deres eget Behag, og saaledes med ubillig Løn udsuge Almuen; men de skal *tjene* Aaret omkring for stadig og sædvanlig Løn, bestaaende aleneste i Penge og Klæder, og ei i Bondens Ager og Eng, eller andet Gaardens Tilliggende; og de maae ei forbeholde sig nogle visse Tider til deres egen Nytte; dog maae de antage Tjeneste hos 2de Bønder for aarlig vis Løn, og tjene hos een Bonde een Uge eller een Maaned, og lige saa lang Tid hos en Anden, ligesom de indbyrdes kan forenes; Halvaars-Tjenester skal ei heller tillades, paa det at Tjenestefolkene ei skal vorde fornærmede og blive tjenesteløse om Vinteren, naar de have forrettet Bondens strengeste Arbeide om Sommeren; have Gaardmænd flere Børn, end de bruge til deres Avlings og Nærings Fortsættelse, eller Huusmænd voxne Børn (naar de formedelst høi Alderdom og Svaghed ei selv behøve dem hjemme), skal de iligemaade tjene for aarlig Løn hos Andre; og fra slig aarlig Tjeneste maa Ingen, enten Krigsfolk eller Andre, være befriede, men de skal

²⁰ *) [s. 794] Cfr. R. 26 Jan. 1776.

²¹ **) [s. 794] See Priv. 26 Sept. 1749 § 10.

²² ***) [s. 794] See R. 25 Sept. 1744 i Slutn.

samlige, uden noget Slags Skin, Forevending og Exception, være pligtige til slige Tjenesters Antagelse; og maa Ingen, under Straf til Tugthuset, hermed see igjennem Fingre og give dem Medhold, langt mindre tage dem i Forsvar; thi dette skal være en almindelig Lov og Regel for alle ovenskrevne Folk i hele Stiftet, Alt til den Ende, at den skadelige Misbrug, som har taget Overhaand blant Tjenestefolk, at de helst ville tjene nogle Dage ugentlig for stor Løn, og fortære det Fortjente i Ørkesløshed i den øvrige Tid, kan vorde hemmet. Dersom forommeldte Personer, en Maaned efter disse Anstalters Publication, ikke selv kan forskaffe sig Tjeneste, skal de anmelde det for Lensmændene, som offentlig paa Kirkebakkerne paa adskillige Søndage skal bekjendtgjøre for Sognefolkene, at disse for aarlig Løn kan bekommes til Tjeneste; Lensmændene skal ogsaa anmelde det for Fogderne, som skal paa samme Maade frembyde dem i Fogderiets andre Kirkesogne; naar de ledige og til ingen Tjeneste antagne Folk ikke ved Inquisitionen med rigtige Attester fra Fogderne kan bevise, at de paa denne Maade have søgt Tjeneste og ei kunnet bekomme den, skal de ansees som modvillige til at have villet tage Tjeneste, og skal straffes med Tugthuset som andre Ledige; Fogderne skal melde det for de Fattiges Commission, hvilke der ei, efter forommeldte Omgang, kan faae Tjeneste. Iligemaade skal de, som behøve og ei kan bekomme Tjenestefolk, tilkjendegive denne Mangel for de Fattiges Commission, da de, om muligt er, skal vorde hjulpne med Tjenestefolk fra Stiftets andre Districter, hvor der kan være Forraad paa dem; og, naar de Tjenestløse, som ei virkelig ere i Kongens Tjeneste, kan faae en Leilighed i andre Fogderier, skal de antage den, paa det at Stiftet, saavel Husbonder som Tyende, kan vorde forsynet²³). De *Haandverksmænd*, baade gifte og ugifte, hvilke Loven tillader at være på Landet²⁴), maae fremdeles bruge samme deres Haandteringer. Naar Gaardmænd og andre Boende paa Landet, i Høstens og andre Aarets Tider, behøve Leiefolk, skal de dertil bruge de Huusmænd og deres Qvinder, som beboe enten paa deres Livstid bygslede eller paa visse Aar antagne Huse, hvilke aleneste, og ingen Anden, skal have Tilladelse at gaae i Dagleie.

§ 4. Vanartige, gjenstridige, modvillige, lade, ulydige, utroe og tyvagtige *Tjenestefolk*, samt de, hvilke med Forsæt tilføie deres Husbonder Skade, som løbe, uden at udtjene deres Tjeneste, fra Een og til en Anden; som med Drik, Dobbelt, Natteløben eller deres egne Forretninger forsømme Arbeidet, og ere ikke stadige eller dagligen i deres antagne Tjenester; samt de, som paa andre slige grove Maader forsee sig, skal straffes med Tugthuset, paa det at

²³ *) [s. 795] See For. 9 Aug. 1754, Rescr. 30 Juli 1762, og Prom. 6 Marts 1799.

²⁴ **) [s. 795] See Lov ang. Haandverks-Driften 15 Juli 1839 § 79; cfr. Priv. 30 Juli 1662 § 1, og For. 16 April 1681, C. 1 § 7, Priv. 26 Sept. 1749 § 11, samt For. 9 Aug. 1754 § 4.

Tjenestefolkene, af Frygt for Straf, kan vorde afskrækkede fra at være selvraadige, og opmuntres til at forrette deres Husbonders Arbeide med Troskab, Omhyggelighed og Hurtighed²⁵).

§ 5. Desligeste skal uforligelige og liderlige *Ægtefolk*, efter Lovens 6–5–8 og 9, indsættes i Tugthuset, enten den, hvis Brøst befindes at være størst, eller Begge, om de ere lige onde, naar Formaninger og Advarseler ikke have kunnet rette dem til en forligelig og christelig Opførsel imod hinanden.

§ 6. Forældre, som have ulydige, gjenstridige og vanartige *Børn*, maae i Anledning af Lovens 6–5–1 og 2 lade dem indføre i Tugthuset; og paa det at endog fornemme Folk med slig Revselse kan faae tæmmet onde Børn, maae til dem, for billig Betaling, særdeles Værelser vorde indrettede²⁶). Det skal og være Forældrene tilladt efter eget Behag igjen at udtage dem, efter deres derom gjorde Ansøgning til Directeurerne.

§ 7. *Løstgite Qvindfolk*, som, uagtet de til dem af geistlig og verdslig Øvrighed gjorde Erindringer, fremture i deres forargelige Levnet, samt de, som 2de Gange have faaet uægte Børn, desligeste Tjenestefolk og Andre, som efter Lovens 6–13–3 mistænkeligen leve et letfærdigt og skammelig Levnet, og, imod Præsternes og Andres Advarsler, ei vil entholde sig fra hverandre, skal iligemaade indsættes i Tugthuset²⁷).

§ 8. Alle Personer, som efter Lovens 6–13–1, 2, 25, 27 og 28 og dens flere Artikler ere tildømte at udrede Bøder for Letfærdigheder og andre slige Forseelser, og ere uformuende til at betale dem, skal straffes i saa lang Tid med Arbeide i Tugthuset, indtil Bøderne med Arbeide kan være betalte²⁸).

§ 9. De Mennesker, som i Bygderne og Sætrene fare omkrig, og forføre Tjenestefolk eller Folks Børn til Utroskab og Trodsighed, samt de uden vis Bopæl eller Pas Omløbende, under Navn af Kjedelflikkere og andre, skal indføres til Tugthuset²⁹).

²⁵ +) [s. 795] See R. 26 Jan. 1776, cfr. Plac. 3 Dec. 1775 § 4, og An. 12 Febr. 1745, 2den P. III. § 6.

²⁶ ++) [s. 795] See Grundlovens § 96.

²⁷ ++++) [s. 795] See R. 4 Marts 1778.

²⁸ +) [s. 796] See For. 6 Dec. 1743 og Resol. 31 Dec. 1744, samt For. 12 Juli 1799 og Plac. 12 Juni 1812; cfr. Circ. 8 Sept. 1798 og Prom. 10 Dec. 1791.

²⁹ ++) [s. 796] See R. 25 April 1750, og For. 9 Aug. 1754 §§ 19, 20.

§ 10. Iligemaade de, som ere henfaldne til *Drik, Dobbelt* og Liderlighed, og vedblive deri, samt de, der fortære deres Midler og Formue i sligt syndigt, forderveligt og forargeligt Levnet, ei agtende Præsternes og Andres Advarsler og Formaninger; samt *Spillere* og Spitsbuber, som med *Drik, Dobbelt* og *Spill*, eller underfundige Maader forføre enfoldige og unge Mennesker, og saaledes narre og tilstjæle sig deres Penge og Formue³⁰).

§ 11. Qvindes-Personer, som *3de Gange have faaet Børn i Utugt*, bør efter Lovens 6–13–9 straffes til Kagen; men efterdi de, naar de have udstaaet denne Straf, blive anseede som uærlige, og foragtes, saa at Ingen vil have dem i Tjeneste, andre Tjenestefolk ville ei heller gaae i Arbeide med dem, saa vorder den i Loven saaledes dicterede Straf hermed forandret, at de herefter for denne Forseelse skulle arbeide i Tugthuset i otte Aar³¹).

§ 12. Skulde ved Inquisitioner findes Qvindfolk som, for begangne Tyverier, Horerie og andre Forseelser, ere dømte enten til Tugthuset eller Forviisning af Landet, over hvilke Dommene ikke ere blevne ereqverede, skal samme illigemaade indtages i Tugthuset, samt de, hvilke, for tilkommende Tid, for slige begangne Ugudeligheder vorde dømte derhen, saasom Ingen maa efterdags dømmes til Forviisning, paa det at Landet ei skal vorde betynget med slige skadelige Folk, om de skulde komme tilbage.

§ 13. Men, efterdi Stiftet er stort, og bestaaer af endeel Kiøb- og Ladesteder, samt Fogderier, hvor befrygteligen et stort Tal modvillige Folk findes, som, af Ulydighed mod de foregaaende Anstalter, ei ville beqvemme sig til at forandre den begynte, dem behagelige og fra Ungdommen af sædvanlige Levemaade, saa at det kunde være at formode, at Tugthuset hastig blev opfyldt med saa mange Mennesker, at der neppe blev Rum til dem: saa befales hermed, at de Mandfolk, som tilforn ere blevne dømte til Arbeide i Fæstningen, eller Forviisning, og ere ei did blevne henførte, men løbe om paa Landet, om de skulde findes i Stiftet ved Inquisitionen, skal henføres til Fæstnings-Arbeide; samt at de, der efterdags begaae deslige Forseelser, som fortjene saa stor en Straf, illigemaade skulle dømmes til Arbeide i Fæstningerne³²), og ei til Tugthuset, paa det at det for dem kan vorde befriet. –

³⁰ ++++) [s. 796] Cfr. For 6 Oct. 1753 og 14 Mai 1754.

³¹ +++++) [s. 796] See For. 26 April 1755; cfr. Circ. 19 Oct. 1799, Prom. 19 Dec. 1812 og Resol. 13 Mai 1817.

³² *) [s. 796] See For. 7 Sept. 1764 og R. 6 Febr. 1767.

§ 14. Da de sædvanlige Bygde-Thinge ikkun indfalde tre Gange aarlig, saa at det vil falde Stiftets Indbyggere særdeles kostbart at lade underholde disse Publico skadelige Folk saa lang en Tid, inden Sagerne imod dem paa den befalede Rettergangsmaade kan vorde tilendebragte, saa skal det med slige Sagers *Paakjendelse* forholde sig *paa efterfølgende Maade*: De i §§ 2 og 3 ommeldte Folk, som i Inquisitionen vorde paagrebne, skal henføres til Thingstederne, om de sædvanlige Thinge paa samme Tid indfalde, da Sorenskriverne, i Laugrettets Overværelse, strax skal saaledes undersøge og behandle Sagerne, som de, efter deres Eed og Samvittighed, ville være ansvarlige; hvilke Domme de strax med Laugrettet skal forfatte, og give beskrevne paa slet Papir, uden Ophold og Betaling; skulde Inquisitionen indfalde paa andre Tider, skal Bygdefolkene, efter Lensmændenes Foranstaltninger, henføre dem til Sorenskriverens Bopæl, som med 2de i Nærværelsen boende Laugrettesmænd, i Stedet for et samlet Laugret, strax skal dømme over de Skyldige, og give Dommene beskrevne uden Betaling; de i §§ 4, 5, 7, 9 og 10 Ommeldte skal iligemaade, naar slige Casus forefalde paa andre end de sædvanlige Thingtider, henføres til Sorenskriverne, og illigemaade paa forommeldte Maader behandles. De, hvilke Sagen vedkommer, i hvem det end er, og hvad Forventning de maatte have, skal være pligtige, tilligemed Vidnerne, at tage til Gjenmæle, efter 2de Dages Varsel; Vidnerne skal møde, under Faldsmaal, med mindre de ere syge, og have saadant lovligt Forfald, at de ei paa den Tid personlig kan møde; Sorenskriverne skal dømme strax uden Opsættelse, og udstæde Dommene uden Betaling paa slet Papir.

I Kjøbstæderne skal Byfogderne i forommeldte Sager, efter 12 Timers Varsel til alle Vedkommende og Vidnerne, hvor paa samme Maade dømme; Byskriverne skal og strax give Dommene beskrevne på slet Papir og uden Betaling³³). I alle Dommene³⁴), som *ikke* skal staae under *Appel*, bliver alene Straffen navngivet, men *Tiden*, i hvilken de Skyldige skulle blive i Tugthuset, skal de Fattiges Commission, med Directeurernes Approbation, fastsætte³⁵). I disse Sager skal det ikke tillades Procuratorene at gaae i Rette, paa det at Retten ei med unyttig Ophold og Vidløftighed skal vorde opholdet. Men i andre Sager, angaaende grovere forseelser, skal med Rettergangen forholdes paa den sædvanlige Maade.

§ 15. Alle de, som med slige Domme indsendes til Tugthuset, skal sammesteds modtages, men Ingen, uden Dom medfølger. Dog maae, efter § 6, Børn indsættes fra Kjøbstæderne og

³³ *) [s. 797] Cfr. Sportel-Lov 13 Sept. 1830 §§ 199, 200, og L. om St. Pap. 9 Aug. 1839 § 22.

³⁴ **) [s. 797] Kaldes sædvanlig *Tugthuus-Rets Domme*.

³⁵ ***) [s. 797] See derhos Plac. 9 April 1813.

fornemme Folk paa Landet, naar Breve medfølge fra Forældrene³⁶); men med de Børn, som indkomme fra Almuen paa Landet, skal sendes rigtige Domme. Ingen af de begangne Misgjerninger eller for ubetalte Bøder³⁷) Indsatte maae udlades, førend den i Dommen ommeldte Tid er udløben; men de, som efter §§ 3, 4, 5, 7, 9 og 10 ere indkomne, maae igjen udkomme imod vederheftige Folks Caution, at de ei oftere skal blive fundne i slige eller andre Forseelser³⁸); skulde de igjen forsee sig, og blive indsendte med Dom, skal Cautionisten mulcteres paa 10 Rdlr. til Tugthuset. Iligemaade maae de, som have begaaet de ringeste Forseelser, efter Directeurenes Godtfindende, løslades, naar de tegne til Forbedring, fornemmeligen, om Lemmernes Tal er saa stort, at Nogle skal ud, for at give Andre Rum. Stiftet skal bekoste selv, uden Tugthuset ringeste Bekostning, Lemmernes Indførsel, som i Begyndelsen vorde indsatte, hvilke Bekostninger Fogden for sit Fogderie skal sammenregne, ligne dem paa dets Almue, og indsende Ligningen til Stiftamtmanden, som skal approbere den; derefter skal Fogden indfordre Pengene paa det næst efterfølgende Thing³⁹); men, efter det første Aars Forløb, fra den Dag at regne, paa hvilken Arbeidet deri af Lemmerne begyndes, skal Indførselen skee fra Stederne, hvor Dommene ere faldne, af Bygdefolkene, paa Husets egen Bekostning; og inden samme Aars Forløb skal Directeurene forfatte et Reglement, hvorledes det sig med Lemmernes Indsendelse, og dere Forflegning og Skyds underveis, skal forholdes, hvilket Reglement skal tilsendes Øvrigheden i alt Stiftet til Efterlevelse⁴⁰).

Cap. IV: Om Inquisitionerne i Stiftet.

Naar alle Anstalterne, efter 2det Cap., i Kjøbstæderne og Fogderierne ere komne i Stand, saa at enhver ret Fattig veed, hvor han skal oppebære sin Almisse, og de Fattiges Commission herom faaer indhentet den heri befalede Communication, skal kort Tid derefter, efter Directeurenes Befaling, en *General-Inquisition* over hele Stiftet foretages, som skal skee paa denne Maade: saasnart Befalingen om Inquisitionen kommer til Kjøbstæderne, skal de til Almisse anførte Fattige begynde at modtage hvad dem ugentlig er blevet tillagt; illigemaade skal Fogderne, naar de faae den, ved Lensmændene besørge, at de Fattige vorde henførte i deres Lægder til Forflegning, fra hvilken Tid den skal begynde; ligeledes skal Børnene

³⁶ ****) [s. 797] See Grundlovens § 96.

³⁷ +) [s. 797] Cfr. For. 6 Dec. 1743 og For. 12 Juli 1799, samt Pl. 31 Oct. 1801.

³⁸ ++) [s. 797] See Prom. 6 Juni 1795.

³⁹ +++) [s. 797] See Lov ang. Udgifter ved Lov-Overtrædelser 17 Dec. 1836; cfr. R. 7 Juli 1797 og 27 April 1798.

⁴⁰ +++++) [s. 797] See R. 11 Mai 1744 om Tugthuset.

hensættes hos de Folk, hvor de, efter Cap. 2 §§ 5 og 8, ere indtingede til Underholdning; otte Dage derefter begynder Inquisitionen, da Undertegnede tilligemed de Fattiges Forstandere, Præsternes Medhjælpere og Qvartermesterne i Kjøbstæderne skal efterfølge i hvert Huus hos Verterne, og de hos dem boende Leiefolk, om der er til Huse hos dem det Slags Folk, som har ingen vis Slags Næring eller Haandtering, men behøve at have Føden ved Betelen, eller paa anden ulovlig, mistænkelig og i Cap. 3 §§ 2 og 3 forbuden Maade; befindes nogle Mistænkte, skal de strax leveres til Byfogden, som skal lade Vertene kalde til sig, og undersøge Sagen med Beviserne **pro et contra**, hvorefter han skal lade de Paagrebne hefte, og stevne tillige med Verterne, samt de Vidner, som han finder fornødne til Oplysning, da han siden skal dømme i Sagen, og besørge Dommen beskrevet, som han tilligemed de Skyldige skal lade indlevere i Tugthuset, imod Attest fra Over-Inspecteuren, at de ere indkomne. Paa Landet skal Sognene deles, efter deres Størrelse og Begreb, i visse Parter eller Qvarterer, og af hvert skal udvælges af Præsterne og beskikkes af Fogderne 2de redelige og fornuftige Mænd, hvilke, i de Qvarter de boe, tilligemed Lensmændene og Præstens Medhjælpere, skal, ligesom om Kjøbstæderne meldt er, i alle Gaarde og Huse eftersøge de sig sammesteds opholdende mistænkelige Folk; de, som findes, skal strax angribes, stevnes tilligemed 2 a 3 Vidner, som kan overbevise dem deres Forseelser, og henføres til Sorenskriverne, som skal dømme dem efter Cap. 3 § 14, og indsende de Skyldige strax med Dommen, som meldt er. Hvor Fogden ikke kan bestride personlig at bivaane Inquisitionen, der skal han instruere Lensmændene, hvorledes de, tilligemed Mændene, skulle forholde sig i al Forretningen, samt med Stevnemaalet, Vidnernes Udsøgelse, og de Antastedes Henførsel til Sorenskriveren. Dølges Nogen i Inquisitionen, eller antages ikke, naar han findes, eller angives, at have vis Tjeneste, da han dog ingen har, skal de, som have fordulgt ham, været Medvidere eller seet igjennem Fingre med Fordølgelsen, samt gjort falske Beretninger om ham, Enhver straffes paa 1 Rdlr. til Tugthuset. Lensmændene skal strax derefter overlevere til Fogden og Præsten Fortegnelser paa de Angrebne; og, skulde det befindes, at ikke alle de omløbende Betlere og Ledige, som mistænkes ikke at have forsynet sig med Tjeneste, ere blevne anholdte, skal Præsterne ved Lensmændene paa Kirkebakkerne de næste Søndage derefter lade tilkjendegive og navngive for Almuen dem, som ikke ere fundne i Inquisitionen, med Advarsel, at Ingen efterdags huser, hæler og forsvarer dem, men at de, saasomt de igjen indfinde sig paa deres sædvanlige eller andre Steder i Sognet, skal strax af Bygdefolkene til Lensmændene henføres og medhandles, som ommeldt er, under den forhen anførte Straf. Det første Aar skal Inquisitionen gjentages hver tredie Maaned i alt Stiftet, men siden skal den aarlig skee to Gange: om Vaaren, otte Dage førend Folk reise til Sæters, og om Høsten imellem Mikkels- og Mortensdage. Med

dem, som da findes, skal det forholdes af overskrevne Personer paa forommeldte Maade. – Inquisitionerne skal stedse skee ligesaa alvorligen og almindeligen, som den første, hvormed Fogderne og Præsterne skal have nøie Indseende, saa at ikke en eneste Krog i Stiftet af dem forbigaaes, paa det at alt liderligt og unyttigt Pak aldeles kan vorde udryddet; det skal ogsaa føres til Bogs, naar, og af hvem Inquisitionen skeer. Forsømmes den, da skal de Skyldige mulcteres til Tugthuset; skulde der være Mistanke, at Inquisitionen ikke skeer alvorligen, skal de, som den forrette, antages i Eed, efter en af Directeurene dem foreskrevne Formular.

Cap. V. Om de Fattiges Cassers Indrettelse i Kjøbstæderne og Fogderiene.

Som der, til de Fattiges Forflegning i Kjøbstæderne, behøves visse og stedsevarende Indkomster, saa gjør Kongen sig derfor forsikkert, at samtlige Kjøbstæderne skal findes villige til at understøtte Verket med deres Gavmildhed, saa at deres fattige og nødlidende Næste kan faae den Hjælp, hvortil baade Guds og Naturens Lov forpligte dem. I denne Henseende befales, at det med de Fattiges Forflegning i *Kjøbstæderne*⁴¹) paa efterfølgende Maade skal forholdes:

§ 1. Alle og Enhver, som boe i Kjøbstæderne, enten til Eie eller Leie, Gifte eller Ugifte, under hvad Ret og Jurisdiction de henhøre, skal i de af de Fattiges Directeurs gennemdragne, numererede, forseglede, og til Magistraten hendsendte Bøger, ved de Fattiges Forstandere lade sig integne, eller selv indskrive sig for, hvor meget de aarlig i hvert Qvartal til de Fattiges Underholdning, efter Vilkaar, Tilstand, Næring og Indkomster, godvilligen ville give, hvorfra Ingen, Vert eller Gjæst, enten de boe paa Kammere eller Kjeldere, maa undslaae sig; Bøgerne skal strax ombæres, og en Maaned, efter at de til Magistraterne ere indsendte, skal de sendes til de Fattiges Commission med Fortegnelser paa hvad Enhver har udlovet, samt en Beregning paa de Fattiges ugentlige Forflegning; og skulde Nogle findes uvillige til at give det, som de formaae, skal Magistraterne tilligemed Sognepræsterne tilføie deres Forklaringer, hvad de

⁴¹ *) [s. 799] Under Kjøbstæderne regnes og dissers Grund, om de end sogne til et Land-Sogns Kirke, som Tilfældet er med den Deel af Christianias Grund eller Bymark, der ved An. 10 Sept. 1734 (foran S. 574) blev henlagt til Agers – paa Christianias Grund staaende – Kirke, saa at altsaa Land-Sognet Intet yder til de paa samme Grund værende Trængende, hvis Forsørgelse følgelig falder Kjøbstaden og de paa dens Grund Boende til Last. Forøvrigt maa bemærkes, at Fattig-Skat ansees som en *personlig* og ikke som en reel Tynge; see Rets-Tidenden 1836 Nr. 15 og 1837 Nr. 25.

mene, at Enhver efter deres Tilstand og Næring, kan give⁴²). Omkostningerne paa Bøgerne at indrette, med Papiret og Indbindingen, betaler enhver Kjøbstad til de Fattiges Commission, af de første i Cassen indkommende Penge.

§ 2. Den godvillige Gave begynder fra den Dag, de Fattige faae den første Almisse, og fra den Tid beregnes det første Aar; dog skal det første Qvartal betales til de Fattiges Forstandere, som indsamle den, saasnart Ordre om Inquisitionen, efter 4de Cap., ankommer, og derefter skal aarlig et Qvartal betales forud, 14 Dage førend det forfalder, paa det at der kan være Penge i Cassen til Forflegningen. Skulde Nogle findes saa ubarmhjertige, at de ikke præcise ville erlægge den første og siden de efterfølgende Terminer, som ommeldt er, skal Pengene indtales hos dem, som efter forfaldne Pengeforskrivelser⁴³).

§ 3. De Fattiges Bog skal aarlig, efter § 1, ombæres, da Enhver kan indtegne sig for hvad han samme Aar vil give, ligesom hans Indkomster og Tilstand kan være forbedret eller forringet; men hvad som udloves, skal Enhver være pligtig at betale.

§ 4. All Indvaanernes fornemme Tjenere skal illigemaade, hvert halve Aar, lade sig indtegne for hvad de ville give. Efter Mandtaller, forfattede af de Fattiges Forstandere, skal andre Tjenestefolk, som nyde Løn, betale, en Karl 4 Sk. og en Tjenestepige hvert halve Aar 2 Sk., som Husbonderne lægge ud for dem, naar de betale deres egne Qvartaler⁴⁴). Desligeste skal enhver Haandverks-Karl betale hvert Halvaar 4 Sk.; og Ingen maa fordølge sine Tjenestefolk, under Straf til Tugthuset.

§ 5. De Fattiges Casse i enhver Kjøbstad skal bestaae af forommeldte Gave, og af alle andre sædvanlige Indkomster, som de til de Fattige sammesteds nu oppebæres, være sig Renter af Obligationer, Indkomster af Jordegods, Huusleie, Jordskyld, Legata, Tavlepenge, Fattiges Blokke og Bøsser, og alt Andet, Intet undtaget; dog saaledes, at alle Foundationer stricte skal efterleves; eller og, om ingen er, men Lemmerne paa en vis Fod underholdes, eller de ledige Senge igjen forsynes av visse Familier og deres Descendenter med andre Lemmer, naar nogen bortdør, da maa deri aldeles ingen Forandring skee, men det skal fremdeles forblive ved de allerede i Brug værende Indretninger (men herunder skal ikke forstaaes den gamle

⁴² **) [s. 799] See R. 2 Nov. 1742, I. § 2, 18 Juni og 5 Nov. 1745, samt 27 Febr. 1761; cfr. Prom. 19 Aug. 1797 og 19 Marts 1805.

⁴³ +) [s. 799] See R. 2 Sept. 1791 og For. 12 Dec. 1806; cfr. Prom. 24 Jan. 1789.

⁴⁴ ++) [s. 799] See Resr. 14 Dec. 1742 § 6 og 5 Nov. 1745.

Børnehuus-Capital i Christiania, som er Tugthuset tilhørende)⁴⁵); hvorimod alle de Lemmer, som for nærværende Tid i Sygestuerne underholdes, af forommeldte Indkomster skal have deres Almisse, og de andre sædvanlige Udgifter skal udredes af denne almindelige Casse. De Fattige, som ved denne nye Indretning vorde indskrevne, skal illigemaade af den forfleges; al Cassen skal blive i een Masse, paa det at de Fattiges Forstandere ikke skal bebyrdes med dobbelte Regninger paa Indtægten og Udgiften, men at de under Eet kan vorde forfattede, og at de Fattiges Commission kan stedse være vidende om den hele Beholdning, og Directionen kan skee under een Oeconomie⁴⁶).

§ 6. Magistraterne tilligemed Sognepræsterne skal strax indsende til Directions-Commissionen over de Fattiges Væsen i Christianias Stift en fuldkommen Forklaring paa alle de Slags Indkomster, som de Fattige have, og hvorledes de hidindtil ere blevne uddeelte, samt om de indrettede Sygestuer, deres Foundationer, og hvorledes samt af hvem Lemmernes Forflegning skeer. Dersom de Fattiges Directeurer skulde finde fornødent at sætte Indkomsterne paa en, de Fattige mere nyttig og vissere Fod, skal det være dem tilladt, da de i saa Fald skal give deres Forslag til Kongl. Approbation, samt hvorledes de Fattiges Casse med flere Indkomster i Fremtiden kan vorde forbedret.

§ 7. Til denne Fattiges Casse skal være tre adskillige Laase og Nøgler, hvoraf een skal blive i Magistratens, een i Sognepræstens, og een i de Fattiges Forstanderes Gjemme; i den skal indlægges, i deres Overværelse, de første Dage om Maaneden, hvad som imidlertid er indkommet af Indkomsterne, og det, som for samme Maaned behøves til Forflegningen og andre Udgifter, skal udtages. Iligemaade skal i den nedlægges, hvad Gave Sognefolkene, for Guds Hjælp i deres adskillige Tilfælde, vil unde de Fattige, saafremt Giverne ikke ville have den anvendt til et vist Slags Fattige, saafremt Giverne ikke ville have den anvendt til et vist Slags Fattige [sic.], da det skal staae i Præsternes Magt at uddele den efter Givernes Villie, saaledes som de det for Gud agte at forsvare.

§ 8. Hvad som aarlig af de Fattiges Casse overskyder fra deres Forflegning, og andre dertil hørende Udgifter, skal blive staaende i Casen, og ingen Uddeling maa skee af den, langt mindre Noget af den anvendes til anden, end til den i denne Anordning befalede, Brug, uden

⁴⁵ *) [s. 800] Cfr. R. 16 Nov. 1670, 25 Nov. 1735, 5te Post Budstikken 5 Aarg. S. 144 f.), 4 Dec. 1744, 13 Febr. 1772, samt Fund. 3 Dec. 1783, 2den Post § 1.

⁴⁶ **) [s. 800] See, for Christiania, Resol. 23 Dec. 1819 § 2 og, for Drammen, Resol. 27 Febr. 1826 § 2, ang. Skattefogder.

med Directeurenes Forevidende og Tilladelse. Velsigner Gud Verket med lykkelig Fremgang, og Cassen med god Beholdning, maa det være Directeurene tilladt, af den at lade indkjøbe i enhver Kjøbstad adskillige Slags Kornvarer, fornemmelig Rug, Byg og Havre, i gode og frugtbare Korn-Aaringer, paa det at de Fattige, i indfaldende dyr Tid, kan, i Stedet for nogle af deres Ugepenge, faae nogle Skaalpund Brød for godt Kjøb, og andre fattige og trængende Folk illigemaade kan vorde forsynede med Kornvarer, til Legemets nødtørftige Ophold.

§ 9. Illigemaade skal aarlig i hvert Sogn paa *Landet* en efter § 1 indrettet Bog ombæres af Lensmanden og Medhjælperne, i hvilken alle fornemme Folk, og de, som ei ere af den almindelige Almue, baade Geistlige, Civile og Militære, ingen undtagen, samt Gjestgiverne, formuende Huusmænd og Haandverksfolk skal, enten selv indskrive sig, eller lade sig antegne for en godvillig Gave til de Fattiges Nytte. Bemeldte Personers fornemme Tjenere skal og lade sig indføre for en godvillig Gave, hvert halve Aar. Illigemaade skal enhver Huusmand, som bruger Avling, dertil betale 8 Sk., en Tjenestekarl 8 Sk., og en Tjenestepige 4 Sk. Denne Gave kan de formuende Folk aarlig enten forhøie eller formindske, ligesom deres Tilstand til- eller aftaget⁴⁷). hvad som udloves, skal qvartaliter betales, saasart Forflegningen begynder, til Sognepræsterne. Skulde den udeblive, skal det forholdes dermed efter §2. Lensmændene tilligemed de efter 4de Cap. i ethvert af Soggenes Qvarterer beskikkede Mænd, skal, 14 Dage efter Paaske og Mikkels-Dag, gjøre Mandtaller over Huusmændene og Tjenestefolkene, hvilke, naar de af Præsterne ere approberede, skal leveres til Fogderne, som paa Skattethingene skal oppebære Pengene af Tjenestefolkene og Huusmændene hos deres Bønder. For enhver Person, som udelukkes af Mandtallene, skal Lensmanden og de medhavendes Mænd bøde ½ Rdlr.

§ 10. Af de, efter foregaaende §, indkommende Penge skal i ethvert Sogn indrettes en Fattiges Casse, som skal staae i Præstegaarden, til hvilken skal være tre Laase og Nøgler, hvoraf Provsten skal have een, Fogden een og Præsten een. Den aabnes, naar Fogden kommer til Thingene i Samtlige deres Overværelse⁴⁸), og deri indlægges det, som af de imellem Thingene indkomne Penge er blevet tilovers, fra de, efter denne Anordning, paa de Fattige gjorte Udgifter; illigemaade det, som Sognefolkene i andre Maader ville betænke de Fattige med, saafremt de ikke ville have det brugt til visse Fattige, da § 7 skal efterleves. Af Cassen

⁴⁷ *) [s. 801] See Rescr. 2 Nov. 1742, I. §§ 2, 3; 18 Juni og 5 Nov. 1745, 27 Febr. 1761, 23 Juni 1780, og 3 Jan. 1781 §§ 2-5.

⁴⁸ +) [s. 801] See næstfølgende Rescr. § 2, og 3 Jan. 1781 § 4.

maa Intet, uden det i denne Anordning Ommeldte, udgives, uden Directeurenes Godtfindende, men det aarlige Overskud skal blive staaende i Cassen. Naar Casserne i Fogderiet tiltage, skal der, med Directeurenes Samtykke, paa eet eller flere beleilige Steder indrettes *Kornhuse*, til hvilke i gode Korn-Aaringer skal indkjøbes Kornvarer for billig Priis, til Almuens Fornødenhed i dyr Tid og hungers Nød, [som kan overlades dem] enten uden eller for Betaling, dog uden Gevinst og med Directeurenes Tilladelse, efter den fra Provsten, Fogden og Præsterne indkomne Forestilling om Enhvers Tilstand og Trang, som denne Hjælp maatte behøve.

§ 11. Provsterne, Fogderne og Præsterne skal, 8 Uger efter Publicationens Dato, indsende til de Fattiges Commission en Fortegnelse paa Enhvers udlovede Gave i Fogderiet, samt en fuldkommen Underretning om de Indkomster, som de Fattige allerede have i ethvert Sogn, hvori samme bestaae, og hvorledes de hidindtil ere blevne uddelte, samt om hvad Stiftelser der ere gjorte til de Fattiges Nytte. Samme Indkomster skal, for den tilkommende Tid, henhøre til denne Casse, saavidt de gamle Stiftelser det kan tillade.

Cap. VI. Om Betleriets Afskaffelse.

§ 1. Saasnart den første Inquisition er overstanden, skal *Betlen* aldeles i Stiftet være *afskaffet* og ophævet, saa at ingen Ung eller Gammel, Indfødt eller Fremmed, maa betle, paa Gader og Torve, ved Kirker og paa Markeder, ved Huse, Døre og Kramboder; ei heller maa Nogen om Aftenen lade sig finde for Folks Døre med Sang eller Spil, for at søge Almisse⁴⁹).

§ 2. Saasnart de Fattiges Almisse begynder, hvilket i Kjøbstæderne skal vorde bekjentgjort af Prædikestolene, maa Ingen i alt Stiftet være tilladt at give nogen Betler *Almisse*, enten paa Gaderne og Veiene, i Husene eller ved Dørene; thi hvad godt Folk vil unde de Fattige, kan de enten hensende til Præsterne efter Cap. 5 §§ 7 og 10, eller og de kan i næstfølgende Qvartal forbedre den aarlige Gave, som de have ladet sig indskrive for, saa det at slig Medlidenhed ikke skal give Anledning til Betlerie; handler Nogen herimod, bøder han første Gang til Tugthuset 2 Rdlr., og siden hver Gang dobbelt.

⁴⁹ ++) [s. 801] See R. 22 Oct. 1745 og 2 Oct. 1776 § 5.

§ 3. Løber noget Almisse-Lem i Kjøbstæderne om paa Gaderne eller i Husene, og overhænger Folk for Almisse, skal han første Gang miste en Fjerdedeel af en Uges Almisse; forseer han sig anden Gang, skal han have forbrudt ligesaa meget, ugentlig, i de fire efterfølgende Uger; skeer det tredie Gang, straffes han i Byens Fængsel med Vand og Brød i 14 Dage; bliver han fremdeles ved, indsendes han med Dom til Tugthuset. Vil en Fattig paa Landet ikke lade sig nøie med sin Underholdning, men udløber af Lægdet og betler, skal han ved Bygde-Vægteren første Gang straffes med Halsjernet ved Kirken i 2de Timer, den næste Søndag efter Kirkefolkenes Nærværelse; anden Gang straffes han paa samme Maade i ligesaa lang Tid 2de Søndage efter hinanden; tredie Gang skal han udstaa den sidste Straf, og derforuden pidskes 2de Gange med Riis af Bygde-Vægteren, een Gang hver Uge, i Lægdet, i Medhjælpernes Nærværelse: men, forseer han sig fjerde Gang, skal han, efter medfølgende Dom, straffes med Tugthuset.

§ 4. Gjør nogen i Kjøbstæderne sig sin Almisse uværdig, med at begaae Uskikkelighed, Fylderie, Drukkenskab, Slagsmaal, Skjenderie og andre slige Ugudeligheder, eller bander og sværger, skal han straffes for hver Gang paa sin Almisse efter foregaaende § efter Sognepræsternes og de Fattiges Forstandere Godtfindene; men begaaes slik Ugudelighed paa Landet, paalægges Straffen af Præsten; og Medhjælperne skal have Tilsyn med, at den Skyldige vorder afstraffet af Bygde-Vægteren.

§ 5. Ingen Huusmand maa trygle Sædkorn, men enhver Gaardmand skal forsyne sine Huusmænd dermed; formaaer han det ikke, kan han søge Hjælp hos de Formuende i Sognet; hvorimod de, som gjøre denne Forstrækning, skal have Magt at tage af Huusmændenes Høst paa Ageren saa meget, som Sædkornet beløber.

§ 6. Det maa ei heller være unge Ægtefolk tilladt at betle til Bøling eller Huusholdning, men de bør fortjene deres Brød ved Arbeide; skeer det, skal, naar de antastes, deres Hest, Slæde og Varer være confiscerede til Tugthuset, og hver, som giver dem Almisse, skal bøde til samme Huus ½ Rdlr.; men det maa være deres Paarørende tilladt at hjælpe dem med hvad de ville unde dem, hvilket de ei som et Betlerie, men som en frivillig Gave, maae afhente.

§ 7. Ingen Præst maa recommendere Trygle-Breve med sin Paaskrift til Sognefolkene⁵⁰); skeer det, skal han for hver Gang bøde 4 Rdlr. til Tugthuset.

§ 8. Ingen ud- eller indlændisk Skipper maa føre *fremmede Betlere* til Stiftet, eller sætte dem i Land i Fjordene og Udhavnene, ei heller en Fattig, som der i Stiftet er indfødt, med mindre han fører rigtigt Pas med sig, at han med samme Skipper maa reise der op, for at gaae hjem til sit Fødested⁵¹); ei heller maa Færgemænd, Fiskere og andre ved Søkanten Boende føre Betlere, som kan være satte i Land hos dem, til andre Steder, end deres Pas lyder paa, men samme Betlere skal søge lige til deres Hjem; handler Nogen herimod, skal han, for hver Person han didfører, bøde 4 Rdlr. til Tugthuset, og derforuden ansees med anden Straf efte Omstændighederne.

§ 9. Ingen i Kjøbstæderne maa huse eller hæle nogen fremmed ankommende Betler, med mindre han tilkjendegiver det for de Fattiges Forstandere eller Qvartermesterne, som strax skal undersøge hvem det er, hvorfra og hvad Leilighed han er kommen; om han sammesteds tilforn har været bosiddende og hvor længe; naar han reise derfra; hvor han siden har opholdt sig; om han er ugift eller gift, og har Børn, samt om han har Pas; forsømmer Verten at angive det, skal han betale for hver Nat, han huser ham, 24 Sk.⁵²). Derefter skal de til Christiania Ankommende stilles for de Fattiges Commission og de til andre Kjøbstæder for Magistraten, hvilke, naar de erfare, at de Fremmede ei have andet Ærinde, end at de ville betle, skal de lade arrestere dem, og give dem Almisse af de Fattiges Casse, efter deres Tilstand, og strax sende dem med første Fartøi, og Noget til Reisepenge, bort af Riget; men, ere de Indfødte, og ville til deres Venner, da skal der skrives paa deres Pas, at de, uden Betlen, strax skal forføie sig hjem; have de Intet at hjælpe sig frem med, skal dem og gives en liden Reisepenge. Dersom Fremmede ankomme uden slig Rigtighed eller Ærinde paa Landet, skal Bygde-Vægterne levere dem til Præsterne, om Fogderne ei boe i Nærværelsen, som, med Lensmændenes Hjælp, skal lade dem føre fra en Lensmand til en anden, indtil de komme af Stiftet. Ingen maa give fremmede Betlere, i hvad Pas de end medføre (Kongens Pas alene undtaget), Tilladelse at besøge godt Folk i deres Huse, enten i Kjøbstæderne eller paa Landet, under 12 Rdlrs Straf til Tugthuset for hver Gang det skeer. Befindes det, at samme Fremmede har været i en anden

⁵⁰ *) [s. 802] Cfr. Lovbogens 2–11–4.

⁵¹ **) [s. 802] Cfr. Lovbogens 3–11–6.

⁵² ***) [s. 802] Cfr. Politie-Anordn. 12 Febr. 1745, Cap. 4 § 1.

Kjøbstad i Stiftet, inden han kommer til det Sted, hvor han bliver anholdet, skal de, som ere skyldige deri, at han ei derfra er bleven bortført, betale til Tugthuset 4 Rdlr.

§ 10. I enhver Kjøbstad skal antages og lønnes, paa den i Stiftets sædvanlige Maade, dog af de Fattiges Casse, og ei af Byens Skatter, 1 a 2 eller saa mange *Stodderfogder*, som Byens Størrelse behøver, for at holde Gaderne frie og ryddelige for Indenbyes – og fremmede Betlere. Til saadanne Fogder skal antages Uberygtede, af et ustraffeligt Levnet, og flittige Folk til at oppasse, og som ei see igjennem Fingre med Betlerne, hvormed de Fattige Forstandere og Qvarteermeesterne skal have tilbørligt Tilsyn, og sætte dem tilrette, naar de forsee sig. De skal og idelig lade sig indfinde paa Gaderne, og anholde de mistænkelige Personer, hvilke de skal føre til Byfogden, som skal examinere dem, efter denne Anordning, og løsgive eller straffe dem, efter Omstændighederne. De skal have Indseende med, at Almisse-Lemmerne ikke betle, og skeer det, skal de henhøre dem til de Fattiges Forstandere, som skal straffe dem efter § 3. Illigemaade skal de efterkomme, hvad dem af de Fattiges Forstandere og Qvarteermeesterne befales. – I hvert Sogn paa Landet skal der, efter dets Størrelse, ogsaa beskikkes af Fogden *Bygde-Vægtere*⁵³) af Uberygtet Opførsel, som skal altid lade sig finde paa de alfare Veie, ved Kirkerne og Gjæstgiver-Gaardene, og holde Sognene frie for Betlere, hvilke skal af dem henhøres til Præsterne, om Fogderne ei boe i Nærværelsen, som ved Lensmandens Hjælp skal forholde sig med dem efter de herom befalede Artikler; Samme skal lønnes, som sædvanligt har været, i hver Bygd. Skulde der ei allerede være saa mange, som behøves, skal de strax antages; og derom det fornødne Tal ikke er at faae, da skal det Directeurene tilkjendegives, som til deres Antagelse skal gjøre de fornødne Anstalter.

§ 11. Ligeledes skal Magistraten i enhver Kjøbstad, efter dens Størrelse, antage og udvælge 1 a 2 skikkelige, flittige og ædruelige Mænd til Qvarteermeester, hvilke for en billig Betaling af de Fattiges Casse, som Directeurene have at regulere, skal forrette Alt det, som dem angaaende i denne Anordning er befalet; og skal de derforuden gaae de Fattiges Forstandere tilhaande i alle deres Befalinger, ang. de Fattige, saa og forrte Alt, hvad de Sidste ikke selv ere pligtige at gjøre, og ei kan bestride; de skal og have Opsyn med de Fattige, at de føre et christelig og gudelig Levnet, holde dem til at arbeide saa meget, som Enhver har Evne at gjøre, samt angive al den Uorden, som gaaer i Svang blandt dem, aat den kan vorde rettet.

⁵³ *) [s. 803]Cfr. Prom. 13 April 1793.

§ 12. Dersom Nogen kan optænke noget, som kan tjene til dette gudelige Verks Forbedring, i Kjøbstæderne og paa Landet, eller og gjøre Forslag til de Manufacturers Bedste, som i Tugthuset skal oprettes, havde de, for at forfremme Verket til en ønskelig Fuldkommenhed, at indsende deres Betænkninger til Directeurene.

Cap. VII. Om Tugthusets Betjente, Inspectionen, Oeconomien, Manufacturer, og andre det vedkommende Ting⁵⁴)

§ 1. I Tugthuset skal af directeurerne beskikkes:

1) en Præst, som skal have sin Løn af dets Casse; han skal betjene alle dets Folk og Lemmer med alle præstelige Betjener, prædike til Høimesse alle Søn- og Helligdage, og catechisere ugentlig en Søndag for alle Lemmerne i to Timer⁵⁵);

2) en Studiosus, som baade skal være *Degn* og *Skolemester*, og lønnes af Tugthuset; han skal betjene Sangen paa Prædike-Dagene, og catechisere hver Helligdag om Eftermiddagen i to Timer, samt daglig lære de fattige Børn, som der indsættes at læse, skrive, regne, saa og undervise dem i deres Christendom. Skole skal holdes fra Klokken 7 til 10 om Formiddagen, og fra 1 til 5 om Eftermiddagen; i den øvrige Tid, som ei anvendes til Spiisning, skal de, enhver efter deres Alder, arbeide, ligesom Verkmesterne finde dem bekvemme til; Skolemesteren skal derforuden holde Bøn, Morgen og Aften, for Lemmerne, og boe i Huset, for at have Børnene i ideligt Opsyn;

3) en Portner, og

4) en Nattevægter, som Huset skal underholde.

§ 2. Over-Inspecteuren skal antages af Directeurerne, og lønnes af Tugthuset, samt, efter disses skriftlige Instrux⁵⁶), forestaae al Oeconomien i Huset. Han skal have Opsyn med de

⁵⁴ *) [s. 804] Se Resol. 2 Juni 1820 (cfr. Resol. 1 Febr. 1825, og 12 Aug. 1837), Resol. 6 Marts 1830, 10 Aug. 1835, 10 Juni 1837. Om Tugthuset i Christiania see Krafts Norges Beskr. 1ste D. første Udg. S. 200-203, anden Udg. S. 130 f.; men især, saavel om dette som om de øvrige Tugthuse, "Beretning om Beskaffenheden af Norges Straf-Anstalter og Fange-Pleie, samt Betænkning om en Reform i begge efter fremmede Staters Mønster, afgivne af den under 10 Sept. 1837 nedsatte Commission til at meddele Betænkning ang. Straf-Anstaltens bedre Indretning m.v." (Christiania 1841. 8.) S. 128 ff.

⁵⁵ **) [s. 804] See For. 3 Juni 1809, § 2, R. 8. Nov. 1799, Resol. 6 Mai 1823 og 20 Sept. 1838: cfr. Resol. 23 Dec. 1834 og 17 Oct. 1839.

Fabriker, som deri ere, og skal indrettes. Naar dygtige og erfarne Fabriqueurer, som kan gjøre godt og forsvarligt Arbeide, dertil vorde anskaffede, skal han paasee, at alle Redskaberne og Materialerne vorde for god Priis indkiøbte fra første Haand, samt at det Fabrikerede til bedste Priis for Huset vorder udbragt. Han skal holde Regnskab over Husets Indtægter og Udgifter⁵⁷), og være et Membrum af de Fattiges Commission, og sammesteds føre Protocollen; forestaae Correspondencen, som bliver ført uden- og indenlands, saavel ang. de Fattiges Væsen over alt Stiftet, som Fabrikerne i Huset. Han skal revidere Inspecteurernes Regnskaber og alle fra Stiftet indkommende Regnskaber over Indtægterne og Udgifterne af de Fattiges Casse⁵⁸), og holde derover rigtig Bog i de af Directeurerne gjennemdragne, numererede og forseglede Protocoller, samt indføre i de paa samme Maade indrettede Protocoller alle andre hans Forretninger, og i Copie-Bøgerne alle Correspondencerne⁵⁹)

§ 3. Han skal have 2de Assistenten, hvilke som Inspecteurer i Huset og med Fabrikerne, skal gaae han tilhaande, m.v.

§ 4. Magistraten i Christiania skal, efter Directeurernes Forslag, udnævne fire Borgere, som om muligt er, alle, men fornemmelig 1 a 2, bør være Kjøbmand, deraf Over-Inspecteuren skal udvælge 2de, som, efter § 3, skal være Inspecteurer i Huset og ved Fabrikerne; de andre to skal være de Fattiges Forstandere i Byen, og efterleve alle de i denne Anordning dem befalede Ting, samt alt Andet, som ang. Byens Fattige, af de Fattiges Commission bliver dem befalede; de skal ombære den første og anden af Kirkens Tavler om Søn- og Helligdagene til Høimesse, og de andre skal ombæres af andre Borgere, som dertil af Magistraten aarlig skal udnævnes; de skal iligemaade skiftes til at ombære Tavlerne til Aftensang og de andre Prædikedage; deres Embeder skal de Samtlige forestaae i fire Aar; og, som det skeer til det almindelige Bedste, skal de ingen Betaling nyde for deres Umag, men Inspecteurerne skal deres øvrige Livstid være befriede for alle andre borgerlige Embeder i Byen, af hvad Navn de end ere; de Fattiges Forstandere skal ei heller bebyrdes deres Livstid med smaa Byens Forretninger; de skal ogsaa Samtlige, saalænge de betjene disse deres Embeder, ei betale de sædvanlige Byens Skatter og Paalæg.

⁵⁶ ***) [s. 804] En saadan Instrux er den 4 Juli givet ham.

⁵⁷ ****) [s. 804] See Resol. 10 Juni 1837.

⁵⁸ +) [s. 804] See den sidste Anmærkning ved nærværende Anordning.

⁵⁹ ++) [s. 804] Cfr. Rescr. 1 Juni 1770. § 5.

§ 5. Magistraterne skal iligemaade i de andre Kjøbstæder udnævne 2de skikkelige Borgere, som skal sammestæds være de Fattiges Forstandere, og forestaae samme Embeder i fire Aar, samt have de Forretninger og Friheder, som i Christiania, efter § 4.

§ 6. Verkmesterne skal antages af Directeurerne, og lønnes tilligemed deres Svende af Huset; de skal, Enhver efter Instrux, forestaae deres Manufacturer, under Over-Inspecteurs Ordre, Foranstaltning og Tilsyn, med al Troskab; undervise Lemmerne med al Flid; holde dem idelig i Arbeide og til Flittighed, ved Formaninger og Straf (men de grove Forseelser skal straffes af Vægteren i Huset), og ellers i Alting iagttage Manufacturerens Tarv og Fremgang til Husets Bedste.

§ 7. Om *Spisemesteren* og *Spiisningen*, samt de dertil saavel som Brygning og Bagning behøvedes Tjenestefolk.

§ 8. Lemmerne skal have deres fornødne Føde til Mættelse, Klæder og Varme; de, som bortdøe, skal begraves paa Husets Bekostning; hvorimod deres *Efterladenskab*, nemlig det, som de have indført i Huset, er henfaldet dertil, som af Inspecteurerne skal sælges ved Auction, og føres til Indtægt i deres Regnskaber.

§ 9. Af den i Behold værende Stiftets godvillige Gave til Tugthuset, og af den Restance, som endnu, saavel i Kjøbstæderne som i Fogderierne, er ubetalt og kan indkomme (thi for det, som formedelst Beboernes Uformuenhed eller Død er blevet uvist, skal de nu værende Directeurer være uden Ansvar), skal alle de fornødne Indretninger i Huset skee; Redskaber, Materialer, Victualier samt alle de fornødne Ting skal deraf anskaffes, saa at Lemmerne kan komme i Arbeide, Enhver til sit Slags Manufactur; skulde noget overskyde, skal det tilligemed Indkomsterne anvendes til Betjentenes og Manufacturisternes Belønninger, Husets Reparationer og andre dets Udgifter, samt til Lemmernes Forflegning.

§ 10. Indkomsterne ere Renterne af de 2de allerede til Tugthuset henlagte Capitaler (thi Hovedstolen maa ikke angribes, uden Kongl. Tilladelse), de af Kongen Huset forundte Benaadninger⁶⁰), og det, som ved Manufacturerne kan tilveiebringes.

⁶⁰ *) [s. 805] Cfr. Rescr. 7 Oct. 1740, 2 Nov. 1742, P. 2, 14 Dec. f. A., og 21 Febr. 1744. See Lov 23 April 1839.

§ 11. De Kongelige Betjente i Stiftet skal aarligen i Januar Maaned indsende til de Fattiges Commission deres Forklaringer, om hvad Confiscations- og andre Bøder der ere faldne til Tugthuset i det forbigangne Aar i Enhvers District⁶¹). Samme skal de besørge betidelig inddrevne og indsendre; og, endskiønt Intet er faldet, skal det dog paa samme Tid af dem indberettes, paa det at det i Commissions-Protocollen kan vorde indført. I de Processer, som maatte forefalde ang. de Fattiges Væsen og Tugthuset, vil Kongen, naar Directeurerne derom gjøre Ansøgning, forunde **Beneficium Paupertatis**⁶²).

Cap. VIII. Om de Fattiges Commission og dens Forretninger.

§ 1. *Commissionen* skal bestaae af syv Personer, nemlig En af Magistraten, hvilken Directeurerne dertil ville udvælge, Stiftsprovsten, Over-Inspecteuren, 2de af Byens tolv Mænd, 2de av Stiftet (hvilket skal aarlig gaae omkring imellem Kjøbstederne og Fogderierne), og, dersom Kjøbstæderne og Fogderierne ikke selv kunne eller ville beskikke den, som Commissionen paa deres Vegne kan bivaane, hvorom de strax efter denne Anordnings Publication skal erklære sig, have Directeurerne dertil at udvælge 2de af Byens tolv Mænd. I denne Commission, som een Dag ugentlig skal holdes i Tugthuset, og skal begynde saa snart denne Anordning er publiceret, skal *Directeurerne*, nemlig Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen, præsidere, naar deres andre Forretninger det ville tillade. Af denne Commission skal de Fattiges Væsen over hele *Stiftet* dependere, alle forefaldende **Dubia** og **Casus** skal til den indrettes, og dens Kjendelse indhentes; det Indkomne skal overveies og besvares⁶³); den skal være paa Raad med alle de Indretninger, som Over-Inspecteuren, til Husets Istandsættelse, holder fornødent at lade gjøre. Naar Regnskaberne fra Stiftet over de Fattiges aarlige Forflegninger og Cassernes Beholdninger af Over-Inspecteuren ere reviderede og approberede, skal de iligemaade gennemsees af 2de af de andre Committerede, hvilket gaaer imellem dem, Touren omkring; derefter skal de attesteres af Commissionen og ratificeres af Directeurerne⁶⁴) I vanskelige Tilfælde skal den gjøre sin Forestilling til Directeurernes paafølgende Resolution. Alt det, som i Tugthuset skal foretages af Betydenhed, maa ei skee uden Cimmissionene Forevidende og Samtykke, og Directeurernes derpaa følgende Tilladelse. Over-Inspecteurens Regnskaber skal revideres af dem; og, naar deres Rigtighed er attesteret, skal Directeurerne give ham Qvittering. Endelig

⁶¹ **) [s. 805] Cfr. For. 6 Dec. 1743.

⁶² ***) [s. 805] See næstfølgende Rescr. § 4.

⁶³ *) [s. 806] See Rescr. 18 Oct. 1743 og 2 Dec. 1785.

⁶⁴ **) [s. 806] See efterstaaende Anmerkning ****).

skal Commissionen, naar fornødent er, correspondere med Stiftet⁶⁵) om Husets fornødne Udgifter, naar Indkomsterne ikke kan tilstrække. En af Qvarteermeesterne skal forrette Commissions-Buds Tjeneste.

§ 2. De i § 1 ommeldte Regninger fra Kjøbstæderne, for ethvert forbigangent Aar, skal aarlig indsendes i Januar, og de fra Fogderierne med fornødne Bilage i Februar Maaned; som, 2de Maaneder efter at de beviisligen ere indkomne, skal være reviderede og manglede; men hvad som inden den Tid ikke er blevet manglet, dertil skal Vedkommende ikke være ansvarlige; iligemaade skal det forholdes med Over-Inspecteurs Regninger, hvilke han maa forfatte saa ofte aarligen, som han det kan overkomme, men i det ringeste skal de aarlig leveres i Februar Maaned og en maanedlig Extract indgives den anden Samlings-Dag i enhver Maaned⁶⁶)

§ 3. Alle de efter Cap. 6 §§ 6 og 11 fra Stiftet indkommende Foundationer og Stiftelser, de Fattige angaaende, samt Underretninger om de adskillige Slags Maader, som visse Familier kan, enten i lang eller kort Tid, have forfleget fattige Mennesker paa, skal alle indføres Ord fra Ord i en dertil af Directeurerne beskikket Protocol, som skal blive i Commissionens Forvaring; men de fra Stiftet derom indkommende Documenter skal blive i Directeurernes Gjemme, paa det at disse adskillige Copier kan forekomme og hindre, at ingen Stiftelse, ved noget Slags Forsømmelse, skal undergaae.

⁶⁵ ***) [s. 806] Ved Stiftet maa her menes Stifts-Directionen.

⁶⁶ ***) [s. 806] Cfr. Forordn. 23 Febr. 1748, og Rescr. 25 Jan. 1776, samt Resol. 10 Jan. 1824 og Love om Formanskaber 14 Jan. 1837, i Kjøbstæderne §§ 17, 18, paa Landet §§ 21 og 22; saa og Resol. 15 Febr. 1823.